

DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2023-3\(105\)-131-145](https://doi.org/10.26642/jen-2023-3(105)-131-145)
УДК 351.82:364.652.4

**Л.В. Сергієнко, д.держ.упр., доц.
Д.М. Захаров, доктор філософії
І.В. Новосолов, аспірант**

Державний університет «Житомирська політехніка»

Розвиток урбанізованих територій в Україні та світі за період 1950–2035 років

В усіх країнах світу незалежно від їх рівня розвитку, процеси урбанізації є неминучими. Виклики урбанізації обумовлюють визначення завдань перед системою публічного управління щодо забезпечення ефективного управління та науково обґрунтованої політики. Визначення завдань дозволять використати переваги урбанізації, мінімізувати ризики та використати відповідний інструментарій щодо забезпечення ефективного публічного управління в забезпеченні сталого розвитку міських районів, налагодження та зміцнення екологічних, економічних, соціальних, гуманітарних зв'язків між міськими та сільськими районами як елемента забезпечення національної безпеки. В статті встановлено, що на сьогодні не існує єдиного підходу щодо визначення «міська» територія у світі, адже кожна країна базується на власному підході щодо класифікації міської та сільської місцевості. В процесі дослідження вивчено національні підходи країн щодо класифікації територій та критеріїв поділу територій на міську та сільську. Щодо оцінки динаміки розвитку урбанізованих територій, проаналізовано чисельність населення найбільших агломерацій світу за період 1950–2035 років та динаміку зміни чисельності населення у найбільших агломераціях України за цей самий період, а також показники динаміки розвитку агломерацій у світі, Європі, Східній Європі та в Україні за вказаний період. Проведений аналіз дозволяє визначити такі тенденції: 1) урбанізовані території та агломерації у загальносвітовому масштабі збільшуватимуться, а також зростатиме їх чисельність; 2) порівнюючи показники 1950 років та прогнозовані 2035 року, важливо констатувати, що найбільші агломерації світу розташовуватимуться не в Європі, а здебільшого в країнах Азії – Індії, Китаю, Японії, Бангладеш, Індонезії; 3) для країн Східної Європи притаманні тенденції нечисельних агломерацій, зокрема розміром від 1 до 5 мільйонів жителів, аналогічна тенденція прослідковується в Україні; 4) в Україні очікується, що більша частина міського населення, зокрема 60 %, проживатиме в агломераціях розміром до 300 000 жителів.

Ключові слова: державна політика; урбанізація; урбанізовані території; державне управління; агломерація.

Актуальність теми. Урбанізація в сучасних масштабах є відносно новим явищем, адже протягом більшої частини історії розвитку людської цивілізації суспільство проживало у невеликих поселеннях. Інтенсивна міграція людства з сіл у міські райони здебільшого має двохсотрічну історію. Однак перші дані про урбанізацію датуються 1500 роком. За оцінками ООН [1], у 1500 році зафіксовано 4,1 % світового міського населення, а рівень урбанізації у цей період, наприклад, у Китаї, становив 6,5 %, Індії – 4,4 %, Японії – 2,9 % та 0,2 % у США. Аналогічний показник 1600 та 1700 років становив у Китаї – 7,0 % та 5,9 %, у Індії – 4,6 % та 4,9 %, Японії – 4,4 % та 5,0 %, США – 0,7 % та 2,0 % відповідно. Загальносвітовий показник урбанізації сягнув у 1700 році позначки 5,1 %. До 1900 року рівень урбанізації у США досягнув 40 % рівня.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, на які спираються автори. Питання урбанізації є досить актуальним уже понад пів століття, про що свідчать праці L.A. Torre, F.Bray, R.L. Siegel, J.Lortet-Tieulent, A.Jemal, D.W. Kolpin, E.T. Furlong, M.T. Meyer, L.B. Barber, H.T. Buxton, J.E. Shaw, R.A. Sicree, P.Z. Zimmet, N.B. Grimm, S.H. Faeth, N.E. Golubiewski, X.Bai, J.M. Briggs, L.Guariguata, D.R. Whiting та ін. Серед вітчизняних вчених значний внесок у розвиток державної політики в досліджуваній сфері зробили такі дослідники, як Д.О. Грицишен – проблеми міської злочинності [4]; Л.В. Антонова – проблеми модернізації житлово-комунального господарства [2]; В.О. Копанчук – проблеми забезпечення громадської безпеки в місті [6]; О.Г. Бондаренко – державна політика подолання наслідків урбанізації [3]; І.О. Драган – державне управління в сфері житлово-комунального господарства [5]; С.В. Свірко – державне управління місцевими фінансами [8]; Г.В. Оргіна – розробка концепції територіального розвитку [7]; К.М. Войціцька – публічне управління економічним розвитком урбанізованих територій [9]; В.В. Сичова – гендерний підхід у реалізації соціальної політики міста. Віддаючи належне вітчизняним та зарубіжним вченим, зазначимо, що урбанізація та розвиток міст і урбанізованих територій є динамічними, що вимагає постійного пошуку вирішення назрілих проблем.

Метою статті є дослідження тенденцій розвитку урбанізованих територій в Україні та світі, зважаючи на масштаби змін, які обумовлені процесами урбанізації, що у свою чергу інтенсивно змінюють світ загалом, держави, регіони, суспільні відносини на усіх рівнях, а також спосіб життя та відповідно вимагають трансформації механізмів державного управління та системи публічного управління в цілому.

Викладення основного матеріалу. На сьогодні не існує єдиного підходу щодо визначення «міської» території у світі. Кожна країна базується на власному підході щодо класифікації міської та сільської місцевості. Розрахунки та прогнози ООН базуються на національних статистичних показниках, що унеможливує порівняння показників між країнами світу. Різниця між мінімальною чисельністю жителів території, для того щоб класифікувати її як міську, є суттєвою. Так «різниця між Швецією, Данією, які встановили поріг міської території у 200 осіб та Японією з мінімальним порогом чисельності жителів 50 000 осіб для міської території складає 250 разів» [1].

В офіційному звіті ООН зазначені національні визначення поняття «урбанізована територія», що подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Національні визначення поняття «урбанізована територія», які використовуються для індивідуального вибору країн (за [1])

Країна	Визначення
Аргентина	Населені пункти з населенням 2 000 і більше
Швеція	Забудовані райони з населенням 200 і більше, де будинки розташовані щонайбільше на відстані 200 метрів один від одного
Японія	Міста, визначені як ши. В цілому ши належить до муніципалітету, який відповідає таким умовам: (1) 50 000 жителів і більше; (2) 60 і більше відсотків будинків, розташованих в основних забудованих районах; (3) 60 і більше відсотків населення (враховуючи їх утриманців) займалися виробництвом, торгівлею або іншим міським видом бізнесу
Індія	Місця, що задовольняють усі три критерії: (1) 5 000 жителів або більше; (2) не менше 75 відсотків працездатного чоловічого населення, зайнятого несільськогосподарськими заняттями; (3) не менше 400 жителів на квадратний кілометр
Зімбабве	Місця, офіційно визначені як міські, а також місця з 2 500 жителями і більше, населення яких проживає в компактній схемі розселення і де понад 50 % працевлаштованих осіб зайняті несільськогосподарськими професіями
Сінгапур	Все населення
Уругвай	Міста, офіційно позначені як такі

Таким чином, національні визначення, як видно з даних, наведених у таблиці 1, ґрунтуються на використанні таких критеріїв, а саме: кількість жителів, густина населення, щільність забудов, зайнятість (міські види бізнесу або зайнятості). За критерієм кількості жителів, який найчастіше використовують, дані щодо мінімального порогу віднесення території до міської, подано у таблиці 2.

Таблиця 2

Мінімальний поріг чисельності населення для міської території у країнах світу (за [1])

Країни, групи країн	Чисельність, осіб
Японія	50 000
Малі	30 000
Нідерланди, Нігерія, Сирія	20 000
Австралія, Бенін, Кот-д'Івуар, Греція, Італія, Кувейт, Малайзія, Палестина, Сенегал, Іспанія, Швейцарія, Об'єднане Королівство	10 000
Алжир, Бангладеш, Бельгія, Ботсвана, Камерун, Французька Полінезія, Гамбія, Гана, Індія, Іран, Йорданія, Ліван, Мадагаскар, Мавританія, Катар, Саудівська Аравія, Словаччина, Південний Судан, Судан, Туніс	5 000
В'єтнам	4 000
ПАР, Габон, Словенія	3 000
Бахрейн, Мальта, Мексика, Оман, Філіппіни, Пуерто-Рико, США, Віргінські острови США, Венесуела, Зімбабве	2 500
Аргентина, Болівія, Камбоджа, Колумбія, Хорватія, Куба, Чехія, Демократична Республіка Конго, Еритрея, Ефіопія, Франція, Гваделупа, Гондурас, Ізраїль, Кенія, Ліберія, Люксембург, Норвегія, Португалія, Сьєрра-Леоне, Уганда	2 000
Бутан, Ірландія, Панама, Сомалі	1 500
Канада, Домініка, Фіджі, Нова Зеландія, Нікарагуа, Сан-Марино, Соломонові острови	1 000
Лаос	600
Папуа-Нова Гвінея	500
Албанія	400
Данія, Гренландія, Швеція	200

Таким чином, за критерієм мінімальної чисельності жителів, для цілей класифікації поділу території на міську та сільську, немає єдиного підходу серед країн світу, зокрема до групи країн з найвищим пороговим значенням чисельності населення для міської території, серед досліджуваних, належать Японія з показником 50 000 осіб, Малі – 30 000 осіб та Нідерланди, Нігерія, Сирія з показником у 20 000 осіб. До країн, які прийняли мінімальний поріг для урбанізованої території 10 000 осіб, належать Австралія, Бенін, Кот-д’Івуар, Греція, Італія, Кувейт, Малайзія, Палестина, Сенегал, Іспанія, Швейцарія, Об’єднане Королівство.

У свою чергу як мінімум 5 000 осіб, які проживають на території для віднесення її до міської, є критерієм у таких країнах, як Алжир, Бангладеш, Бельгія, Ботсвана, Камерун, Французька Полінезія, Гамбія, Гана, Індія, Іран, Йорданія, Ліван, Мадагаскар, Мавританія, Катар, Саудівська Аравія, Словаччина, Південний Судан, Судан, Туніс та ін. Найнижчі порогові значення для міської території становлять 1 500 осіб у Бутані, Ірландії, Панамі та Сомалі; 1 000 осіб у Канаді, на Фіджі, Новій Зеландії, Нікарагуа, Сан-Марино та Соломонових островах; Лаос, Папуа-Нова Гвінея та Албанія визначає міську територію з показниками мінімальної кількості жителів 600, 500 та 400 осіб відповідно; найнижчий показник мінімальної чисельності жителів для цілей класифікації території та зарахування останньої до міської у Данії, Гренландії, Швеції та становить лише 200 осіб відповідно.

Незважаючи на відмінності країн у підходах до вибору критеріїв щодо класифікації території як урбанізованої, для цілей державного управління окремої країни є важливим, з огляду на національні особливості системи управління, збереження індивідуального підходу щодо класифікації. З метою оцінки загальносвітових тенденцій урбанізації, задля визначення їх особливостей та застосування підходів бенчмаркінгу щодо пошуку та впровадження ефективних практик у стратегічно важливих сферах національної безпеки, вважаємо за доцільне не враховувати відмінності країн щодо класифікації територій на міську та сільську як такі, що вплинуть на результати цього дослідження. З позицій ідентифікації впливу урбанізації та обумовлених нею процесів для цілей публічного управління, відсутність єдиного підходу серед країн щодо поділу територій не є стратегічно важливою, адже зарахування тієї чи іншої території до урбанізованої означає перехід від сільського способу життя суспільства до міських умов з їх особливостями, потребами, інтересами, що в свою чергу обумовлює завдання для системи публічного управління щодо необхідності формування та реалізації ефективної державної політики розвитку та гарантування безпеки урбанізованих територій.

Кількість міського населення світу збільшується, що обумовлює зростання та розширення міст, а також меж урбанізованих територій. Міські агломерації світу, з 1950 років і до сьогодення, суттєво змінили свої розміри та значення у світі. За визначенням ООН: «Термін “міська агломерація” відноситься до населення, що міститься в контурах прилеглої території, населеної на рівнях міської щільності, незалежно від адміністративних кордонів. Зазвичай він включає населення в місті чи містечку, а також у приміських районах, що знаходяться за межами, але примикають до меж міста» [1]. У таблиці 3 подано чисельність найбільших тридцяти агломерацій світу за період 1950–2035 років з урахуванням прогнозних показників.

За період 1950–2035 років за наведеними показниками чисельності найбільших агломерацій світу можна зробити зазначені далі висновки. Насамперед у 1950 році рейтинг 30 найбільших агломерацій за чисельністю жителів очолювали такі агломерації, як Нью-Йорк (США) – 12 млн осіб; Токіо (Японія) – 11 млн осіб; Лондон (Великобританія) – 8 млн осіб; Осака (Японія) – 7 млн осіб та Париж (Франція) – 6 млн осіб. Рейтинг 30 найбільших агломерацій світу у 1950 році завершують Каїр (Єгипет), Тяньцзін (Китай), Манчестер (Великобританія), Сан-Паулу (Бразилія), Нагоя (Японія), Бірмінгем (Великобританія), Шеньян (Китай), Рим (Італія), Мілан (Італія), Сан-Франциско (США) та Барселона (Іспанія) з 2 млн осіб, які проживали у кожній із зазначених агломерацій світу. Доцільно зауважити, що найбільше найчисельніших агломерацій світу у 1950 році було в США – 6 одиниць (Нью-Йорк, Чикаго, Лос-Анджелес, Детройт, Бостон, Сан-Франциско) з сукупною чисельністю 29 млн осіб; в Японії 3 одиниці (Токіо, Осака та Нагоя) з сукупною чисельністю 20 млн осіб; у Великобританії – 3 одиниці (Лондон, Манчестер, Бірмінгем) з загальною чисельністю 12 млн осіб та в Китаї – 3 одиниці (Шанхай, Шеньян та Тяньцзін) – 8 млн осіб.

У 2000 році найчисельнішими агломераціями у світі стали Токіо (Японія) – 34 млн осіб (чисельність за 50 років збільшилася на 23 млн осіб); Осака (Японія) – 19 млн осіб (чисельність за період 1950–2000 років зросла на 12 млн осіб); Мехіко (Мексика) – 18 млн осіб (чисельність за 50 років збільшилася на 15 млн осіб); Нью-Йорк (США) – 18 млн осіб (чисельність за 50 років збільшилася на 5 млн осіб) та Сан-Паулу (Бразилія) – 17 млн осіб, чисельність якої зросла за період 1950–2000 років на 15 млн осіб.

Доцільно зауважити, що у рейтинг тридцяти найбільших агломерацій світу у 2000 році потрапили агломерації, яких у аналогічному рейтингу 1950 року не було, зокрема це Дакка (Бангладеш) – 10 млн осіб, Маніла (Філіппіни) – 10 млн осіб, Карачі (Пакистан) – 10 млн осіб, Чунцин (Китай) – 8 млн осіб, Ліма (Перу) – 7 млн осіб, Лагос (Нігерія) – 7 млн осіб, Тегеран (Іран) – 7 млн осіб, Стамбул (Туреччина) – 9 млн осіб та Джакарта (Індонезія) – 8 млн осіб. Рейтинг 30 найбільших агломерацій світу у 2000 році

завершують Ліма (Перу), Лагос (Нігерія), Лондон (Великобританія), Тегеран (Іран) з чисельністю 7 млн осіб, які проживали у кожній із зазначених агломерацій світу.

За період 1950–2000 років агломерація Лондона, яка посідала третю сходинку рейтингу найчисельніших агломерацій світу у 1950 році, стала замикати рейтинг у 2000 році на 29 сходинці. Натомість найбільше найчисельніших агломерацій світу у 2000 році було в Китаї – 4 одиниці (Шанхай, Пекін, Чунцин, Гуанчжоу) – сукупна чисельність жителів становить 40 млн осіб; у Японії – 3 одиниці (Токіо, Осака, Нагоя) з сукупною чисельністю 62 млн осіб; в Індії – 3 одиниці (Мумбаї, Делі, Калькутта) – з загальною чисельністю 45 млн осіб; у США – 3 одиниці (Нью-Йорк, Лос-Анджелес, Чикаго) з загальною чисельністю 38 млн осіб.

Таблиця 3

Чисельність населення найбільших агломерацій світу за період 1950–2035 років

Чисельність населення найбільших агломерацій за роками (млн осіб)								
Міська агломерація	Країна	1950	Міська агломерація	Країна	2000	Міська агломерація	Країна	2035
Нью-Йорк	США	12	Токіо	Японія	34	Делі	Індія	43
Токіо	Японія	11	Осака	Японія	19	Токіо	Японія	36
Лондон	Великобританія	8	Мехіко	Мексика	18	Шанхай	Китай	34
Осака	Японія	7	Нью-Йорк	США	18	Дакка	Бангладеш	31
Париж	Франція	6	Сан-Паулу	Бразилія	17	Каїр	Єгипет	29
москва	росія	5	Мумбаї	Індія	16	Мумбаї	Індія	27
Буенос-Айрес	Аргентина	5	Делі	Індія	16	Демократична Республіка Конго	Кіншаса	27
Чикаго	США	5	Шанхай	Китай	14	Мехіко	Мексика	25
Калькутта	Індія	5	Каїр	Єгипет	14	Пекін	Китай	25
Шанхай	Китай	4	Калькутта	Індія	13	Сан-Паулу	Бразилія	24
Лос-Анджелес	США	4	Буенос-Айрес	Аргентина	13	Лагос	Нігерія	24
Мехіко	Мексика	3	Лос-Анджелес	США	12	Карачі	Пакистан	23
Берлін	Німеччина	3	Ріо-де-Жанейро	Бразилія	11	Нью-Йорк	США	21
Філадельфія	США	3	Пекін	Китай	10	Чунцин	Китай	21
Мумбаї	Індія	3	Дакка	Бангладеш	10	Калькутта	Індія	20
Ріо-де-Жанейро	Бразилія	3	москва	росія	10	Лахор	Пакистан	19
санкт-петербург	росія	3	Маніла	Філіппіни	10	Маніла	Філіппіни	19
Детройт	США	3	Сеул	Республіка Корея	10	Осака	Японія	18
Бостон	США	3	Карачі	Пакистан	10	Бангалор	Індія	18
Каїр	Єгипет	2	Париж	Франція	10	Стамбул	Туреччина	18
Тяньцзінь	Китай	2	Стамбул	Туреччина	9	Буенос-Айрес	Аргентина	17
Манчестер	Великобританія	2	Нагоя	Японія	9	Гуанчжоу	Китай	17
Сан-Паулу	Бразилія	2	Джакарта	Індонезія	8	Тяньцзінь	Китай	16
Нагоя	Японія	2	Чикаго	США	8	Ченнаї	Індія	15
Бірмінгем (Західний Мідлендс)	Великобританія	2	Чунцин	Китай	8	Шеньчжень	Китай	15
Шеньян	Китай	2	Гуанчжоу	Китай	8	Ріо-де-Жанейро	Бразилія	15
Рим	Італія	2	Ліма	Перу	7	Луанда	Ангола	15
Мілан	Італія	2	Лагос	Нігерія	7	Хайдарабад	Індія	14
Сан-Франциско	США	2	Лондон	Великобританія	7	Лос-Анджелес	США	14
Барселона	Іспанія	2	Тегеран	Іран	7	Джакарта	Індонезія	14
Загальна чисельність		118	Загальна чисельність		363	Загальна чисельність		654

Джерело: розраховано на основі [1]

Прогнозні показники 2035 року свідчать, що рейтинг найчисельніших агломерацій світу зміниться порівняно з 2000 та 1950 роками. Зокрема, найбільшими агломераціями світу стануть агломерації Азії –

це Делі (Індія) з чисельністю населення 43 млн осіб, Токіо (Японія) – з чисельністю населення 36 млн осіб, Шанхай (Китай) – 34 млн осіб та Дакка (Бангладеш) з чисельністю 31 млн осіб. Таким чином, загальна кількість жителів у зазначених агломераціях становитиме 144 млн. осіб. Рейтинг 30 найбільших агломерацій світу у 2035 році за прогнозованими даними, будуть завершувати такі агломерації: Буенос-Айрес (Аргентина), Гуанчжоу (Китай) з чисельністю 17 млн осіб у кожній; Тяньцзінь (Китай) – 16 млн осіб; Ченнаї (Індія), Шеньчжень (Китай), Ріо-де-Жанейро (Бразилія) та Луанда (Ангола) – з чисельністю 15 млн осіб у кожній; Хайдарабад (Індія), Лос-Анджелес (США), Джакарта (Індонезія) з чисельністю населення 14 млн осіб жителів у кожній.

Варто зауважити, що найбільша кількість найчисельніших агломерацій світу у 2035 році, як прогнозується, буде належати Індії – 6 одиниць (Делі, Мумбаї, Калькутта, Бангалор, Ченнаї, Хайдарабад) з загальною чисельністю жителів 137 млн осіб; Китай – 6 одиниць (Шанхай, Пекін, Чунцин, Гуанчжоу, Тяньцзінь, Шеньчжень) з загальною чисельністю 128 млн осіб.

За період 1950–2035 років чисельність тридцяти найбільших агломерацій світу зростає. У 1950 році загальна чисельність населення, що проживало у тридцяти найбільших агломераціях світу, становила 118 млн осіб, у 2000 році цей показник збільшився на 245 млн осіб та становив 363 млн осіб. У свою чергу у 2035 році, як прогнозується, загальна чисельність населення, що проживатиме у тридцяти найбільших агломераціях світу, складатиме 654 млн осіб, що на 536 млн осіб більше за аналогічний показник 1950 року.

Майже половину чисельності населення агломерацій рейтингу найбільших агломерацій світу у 2035 році будуть становити жителі агломерацій Індії та Китаю. За прогнозованими даними 2035 року, агломерації Індії та Китаю становитимуть 12 одиниць із загальною чисельністю 265 млн осіб з 654 млн осіб сукупної чисельності найбільших агломерацій світу. Дані щодо динаміки чисельності найбільших агломерацій України за період 1950–2035 років подано у таблиці 4.

Як видно з наведених у таблиці 4 даних, за період 1950–2035 років, серед найбільших агломерацій України, згідно зі звітом ООН, виділено такі агломерації: Вінниця, Дніпро, Донецьк, Запоріжжя, Київ, Кривий Ріг, Луганськ, Львів, Макіївка, Маріуполь, Миколаїв, Одеса, Севастополь, Сімферополь та Харків. Тенденції зростання чисельності агломерацій України за досліджуваний період спостерігаються за усіма зазначеними одиницями, окрім Макіївки. В агломерації Макіївка, де показники чисельності у 1950 році становили 332 тис. осіб, у 1990 році було зафіксовано максимальний показник чисельності населення, однак з 1990 року спостерігаються тенденції до зменшення, зокрема до прогнозованого рівня 306 тис. осіб, тобто на 26 тис. осіб менше за аналогічний показник 1950 року.

Найбільшими агломераціями України у 1950 році були Київ з чисельністю 815 тис. осіб, Харків з чисельністю 758 тис. осіб, Донецьк – 585 тис. осіб, Дніпро та Одеса – 536 та 532 тис. осіб.

Найменшими агломераціями у 1950 році в Україні були Вінниця з чисельністю 80 тис. осіб, Севастополь з чисельністю 105 тис. осіб, Сімферополь – 148 тис. осіб, Миколаїв та Маріуполь – 168 та 191 тис. осіб відповідно.

Доцільно зауважити, що у 1950 році загальна чисельність населення, яке проживало у найбільших агломераціях України, становила 5 440 тис. осіб, а вже у 2000 році цей показник збільшився до рівня 12 379 тис. осіб. У 2000 році найбільшими агломераціями в Україні стали Київ з чисельністю 2 574 тис. осіб, Харків з чисельністю 1 484 тис. осіб, Дніпро, Одеса та Донецьк з чисельністю 1 077 тис. осіб, 1 037 та 1 026 тис. осіб відповідно.

За прогнозованими даними 2035 року спостерігається тенденція зменшення чисельності жителів міських агломерацій України порівняно з аналогічними показниками 2000 року. Зокрема, у 2035 році прогнозується, що найбільшими агломераціями України, чисельність яких перевищить 1 млн осіб, будуть Київ з чисельністю 2 991 тис. осіб, Харків та Одеса з чисельністю 1 394 та 1004 тис. осіб відповідно.

Динаміка зміни чисельності населення у найбільших агломераціях України за період 1950–2035 років

Міська агломерація	Чисельність населення, тис. осіб за роками										Динаміка зміни чисельності	
	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020	2030	2035	абсолютне відхилення, тис. осіб	відносне відхилення, %
Вінниця	80	131	215	321	371	359	366	375	374	373	293	366,25
Дніпро	536	684	872	1 081	1 162	1 077	1 010	957	907	884	347	64,93
Донецьк	585	721	886	1 033	1 097	1 026	966	906	849	822	237	40,51
Запоріжжя	315	459	664	795	873	822	776	736	698	680	365	115,87
Київ	815	1 163	1 655	2 201	2 574	2 606	2795	2 988	3 004	2 991	2 175	266,99
Кривий Ріг	286	408	577	658	706	673	668	619	573	551	265	92,66
Луганськ	212	287	386	468	493	467	434	402	371	357	145	68,40
Львів	377	427	558	683	779	739	733	724	714	709	333	88,06
Макіївка	332	362	395	435	423	394	363	339	316	306	- 26	-7,83
Маріуполь	191	303	473	505	515	495	467	440	413	401	210	109,95
Миколаїв	168	238	336	449	503	513	501	485	469	462	293	175,00
Одеса	532	693	899	1 054	1 092	1 037	1 009	1 009	1 005	1 004	472	88,72
Севастополь	105	157	232	308	354	343	359	395	401	400	295	280,95
Сімферополь	148	194	252	308	344	344	341	340	339	339	191	129,05
Харків	758	968	1 233	1 466	1 586	1 484	1 453	1 429	1 404	1 394	636	83,91
Разом	5 440	7 195	9 633	11 765	12 872	12 379	12 241	12 144	11 837	11 673	6 233	2,15

Джерело: розраховано на основі [1]

Прогноз ООН щодо показників агломерацій в Україні було здійснено станом на 2018 рік. У 2022 році, в лютому, розпочалося повномасштабне вторгнення росії на територію України. У результаті російсько-української війни, що почалася з окупації Криму та деяких територій східної частини України в 2014 році, на території багатьох із зазначених у таблиці агломерацій велися та/або ведуться бойові дії. Зокрема, Донецьк, Луганськ, Севастополь та Сімферополь є окупованими росією. Маріуполь – місто знищене російськими загарбниками, у якому, за приблизними оцінками (місто знаходиться в окупації), загинуло більше 80 тис. осіб цивільного населення під час російського захоплення. Миколаїв, Запоріжжя, Дніпро, Харків та Кривий Ріг майже щодня потерпають від російських обстрілів.

Львів, Київ, Вінниця та Одеса вважаються умовно безпечними регіонами, де не ведуться активні бойові дії, однак зазначені території постійно в зоні ризиків ракетних ударів по їх інфраструктурних об'єктах. У результаті російсько-української війни близько 5 млн жителів України мігрували за кордон. Урбанізовані території, на яких знищена та/або пошкоджена критична інфраструктура або ж інші об'єкти, необхідні для забезпечення потреб суспільства, не придатні для життя, що провокує інтенсивну міграцію із великих міст у сільську місцевість або ж закордон.

Таким чином, в умовах війни загрози урбанізованих територій масштабуються порівняно з сільською місцевістю та вимагають ефективних і, найголовніше, своєчасних публічно-управлінських рішень. Ситуація в Україні ще раз засвідчила своєчасність розвитку концепції «еластичного» міста, території, регіону, що полягає у стійкості до загроз і ризиків внутрішнього та зовнішнього середовища, можливості швидко відновлюватися та гарантувати безпеку життєдіяльності населення та території в цілому.

Аналіз показників розвитку агломерацій у світі за період 1950–2035 років у розрізі їх розмірів подано у таблиці 5.

Як видно з даних, наведених у таблиці 5, щодо динаміки розвитку агломерацій у світі, за період 1950–2035 років, можна зробити зазначені далі висновки. Зокрема, кількість найчисельніших агломерацій у світі за аналізований період 1950–2035 років зростає. У 1950 році кількість агломерацій у світі з чисельністю 10 мільйонів жителів і більше становила 2 одиниці із загальною чисельністю 23 613 тис. осіб, тобто лише 3 % в загальній структурі міського населення світу.

У 2035 році аналогічний прогнозований показник кількості населення у агломераціях з чисельністю 10 мільйонів жителів і більше зросте до рівня 48 одиниць та у сукупності там проживатиме, як прогнозується, 862 082 тис. осіб, тобто 16 % від загальної структури міського населення світу.

Щодо агломерацій, чисельність жителів яких становить від 5 до 10 мільйонів осіб, то в 1950 році таких агломерацій налічувалося 5 одиниць, а у 2035 році прогнозується зростання цього показника на 68 одиниць, що складатиме 73 агломерації. Чисельність населення у агломераціях розміром від 5 до 10 мільйонів жителів становила у 1950 році 32 172 тис. осіб, у 1970 році, 1990 та 2010 роках показник зріс до рівня 107 260 тис. осіб, 156 172 тис. осіб та 269 408 тис. осіб відповідно. Прогнозується, що у 2035 році чисельність населення у агломераціях розміром від 5 до 10 мільйонів осіб складатиме 447 815 тис. осіб, тобто 9 % від загальної структури світового міського населення. Таким чином, чисельність населення у агломераціях розміром від 5 до 10 мільйонів за 1950–2035 роки зростає на 492 677 тис. осіб.

Натомість кількість агломерацій розміром від 1 до 5 мільйонів жителів у 1950 році становила 69 одиниць, у яких сукупно проживало 17 % світового міського населення, а саме 127 484 тис. осіб. За прогнозованими показниками у 2035 році кількість агломерацій розміром від 1 до 5 мільйонів жителів збільшиться на 570 одиниць та становитиме 639 агломерацій із сукупним населенням 126 2974 тис. осіб. Тобто 23 % світового міського населення буде проживати в агломераціях розміром від 1 до 5 мільйонів осіб.

Частка міського населення у загальній структурі міського населення світу, що проживає у агломераціях розміром від 500 000 осіб до 1 мільйона, за досліджуваний період майже не змінювалася та становить, за прогнозованими показниками 2035 року, 9 %. Загальна чисельність жителів таких агломерацій у 1950 році становила 67 471 тис. осіб, що на 459 793 тис. осіб менше за прогнозований показник 2035 року, який складатиме, як очікується, 527 264 тис. осіб. У свою чергу кількість агломерацій розміром від 500 000 до 1 мільйона у 1950 році становила 101 одиницю, а у 2035 році очікується зростання зазначеного показника на 656 одиниць до рівня 757 агломерацій.

Щодо агломерацій, чисельність яких від 300 000 до 500 000 осіб, то в 1950 році таких агломерацій налічувалося 129 одиниць, а у 2035 році прогнозується зростання цього показника на 717 одиниць та складатиме 846 агломерацій. Чисельність населення у агломераціях розміром від 300 000 до 500 000 осіб становила у 1950 році 49 854 тис. осіб, у 1970 році, 1990 та 2010 роках показник зріс до рівня 86 556 тис. осіб, 158 964 тис. осіб та 245 569 тис. осіб відповідно. Прогнозується, що у 2035 році чисельність населення у агломераціях розміром від 300 000 до 500 000 осіб складатиме 327 830 тис. осіб, тобто 6 % у загальній структурі світового міського населення. Таким чином, чисельність населення у агломераціях розміром від 300 000 до 500 000 за 1950–2035 роки, як очікується, зростає на 277 976 тис. осіб.

Показники динаміки розвитку агломерацій у світі за період 1950–2035 років

Розмір населеного пункту	Показник	Міське населення (тис.), кількість міст і відсоток міського населення, класифіковане за класом розміру міського поселення						Динаміка зміни показників
		1950	1970	1990	2010	2030	2035	
10 мільйонів і більше	Кількість агломерацій, од.	2	3	10	25	43	48	46
10 мільйонів і більше	Відсоток міського населення, %	3	4	7	11	15	16	13
10 мільйонів і більше	Чисельність населення, тис. осіб	23 613	54 760	153 300	387 089	751 934	862 082	+838 469
від 5 до 10 мільйонів	Кількість агломерацій, од.	5	15	21	39	66	73	+68
від 5 до 10 мільйонів	Відсоток міського населення, %	4	8	7	7	9	9	+5
від 5 до 10 мільйонів	Чисельність населення, тис. осіб	32 172	107 260	156 172	269 408	447 815	492 677	+460 505
від 1 до 5 мільйонів	Кількість агломерацій, од.	69	127	243	380	597	639	+570
від 1 до 5 мільйонів	Відсоток міського населення, %	17	18	20	21	23	23	+6
від 1 до 5 мільйонів	Чисельність населення, тис. осіб	127 484	244 402	467 060	760 383	1 118 839	1 262 974	+1 135 490
від 500 000 до 1 мільйона	Кількість агломерацій, од.	101	190	301	510	710	757	+656
від 500 000 до 1 мільйона	Відсоток міського населення, %	9	10	9	10	10	9	0
від 500 000 до 1 мільйона	Чисельність населення, тис. осіб	67 471	130 937	207 591	354 551	493 629	527 264	+459 793
від 300 000 до 500 000	Кількість агломерацій, од.	129	225	416	645	827	846	+717
від 300 000 до 500 000	Відсоток міського населення, %	7	6	7	7	6	6	-1
від 300 000 до 500 000	Чисельність населення, тис. осіб	49 854	865 56	158 964	245 569	319 827	327 830	+277 976
менше за 300 000	Відсоток міського населення, %	60	54	50	44	38	37	-23
менше за 300 000	Чисельність населення, тис. осіб	450 309	730 299	1 147 140	157 869	1 971 215	2 083 006	+1 632 697

Джерело: розраховано на основі [1]

У свою чергу щодо найменших агломерацій світу, з чисельністю жителів до 300 000 осіб, за досліджуваний період 1950–2035 років, очікуються тенденції до зменшення частки міських жителів, які проживатимуть у таких агломераціях, у загальній структурі міського населення. Частка міських жителів, що проживають у агломераціях розміром до 300 000 осіб, у 1950 році становила 60 %, у 1970 році, 1990 та 2010 роках цей показник знизився до рівня 54, 50 та 44 % відповідно. За прогнозами очікується, що такий показник знизиться у співвідношенні до загальної структури 2030 та 2035 років до рівня 38 та 37 % відповідно, тобто на 33 пункти структури за період 1950–2035 років. Однак загальна чисельність населення у агломераціях розміром до 300 000 осіб жителів, зросте на 1 632 697 осіб за період 1950–2035 років, тобто з показника 450 309 тис. осіб у 1950 році до рівня 1 971 215 тис. осіб та 2 083 006 тис. осіб у 2030 та 2035 роках відповідно. Щодо динаміки розвитку агломерацій у країнах Європи за цей самий період показники наведено у таблиці 6, з яких можна зробити такі висновки. Зокрема, чисельність жителів у агломераціях країн Європи, за аналізований період 1950–2035 років, зростає.

У 1950 році агломерацій у країнах Європи з чисельністю 10 мільйонів і більше не зафіксовано, однак у 2010 році таких агломерацій налічувалося 2 одиниці, зокрема цей показник, як очікується, зросте до рівня 3 одиниць у 2030 році. Чисельність жителів у агломераціях Європи розміром 10 мільйонів осіб і більше становила у 2010 році 21 921 тис. осіб, а у 2030 році та 2035 році такий показник, як прогнозується, зросте до рівня 34 734 та 35 444 тис. осіб відповідно. Частка міських жителів, що проживатимуть у таких агломераціях, складатиме 6 % у 2030 році.

Щодо агломерацій, чисельність яких від 5 до 10 мільйонів осіб, то в 1950 році таких агломерацій у країнах Європи налічувалося 3 одиниці, зростання кількості агломерацій такого розміру не прогнозується до 2035 року. Чисельність населення у агломераціях країн Європи розміром від 5 до 10 мільйонів становила у 1950 році 20 000 тис. осіб, та до 1990 року цей показник мав тенденцію до зростання. Зокрема у 1970 та 1990 роках чисельність населення у агломераціях країн Європи розміром від 5 до 10 мільйонів зросла до рівня 22 824 та 25 111 тис. осіб відповідно. У 2010 році показник зменшився до рівня 13 832 тис. осіб, однак прогнозується, що у 2030 та 2035 роках чисельність населення у агломераціях країн Європи розміром від 5 до 10 мільйонів осіб складатиме 18 349 та 18 487 тис. осіб відповідно, тобто 17 % у загальній структурі світового міського населення. Отже, чисельність населення у агломераціях країн Європи розміром від 5 до 10 мільйонів за 1950–2035 роки знизиться на 1 514 тис. осіб.

Кількість таких агломерацій розміром від 1 до 5 мільйонів у країнах Європи, за досліджуваний період, збільшиться з 20 одиниць у 1950 році до очікуваного показника 56 одиниць у 2035 році, що на 36 агломерацій більше за період 1950–2035 років. Чисельність населення серед агломерацій Європи за вказаний період найбільше зростає у агломераціях розміром від 1 до 5 мільйонів жителів. Зокрема, на 60 873 тис. осіб за досліджуваний період, а саме з рівня 35 628 тис. осіб у 1950 році до рівня 61 994, 84 563 та 88 963 тис. осіб відповідно у 1970, 1990 та 2010 роках. Очікується, що тенденції матимуть позитивну динаміку у 2010 та 2035 роках та відповідно показник сягне позначки 94 139 та 96 502 тис. осіб.

У 1950 році у агломераціях з чисельністю від 500 000 тис. осіб до 1 мільйонів, у країнах Європи, чисельність складала 30 322 тис. осіб і до 2035 року очікується збільшення цього показника на 35 561 тис. осіб до рівня 62 883 тис. осіб. Зокрема, за досліджуваний період частка міського населення у агломераціях розміром від 500 000 тис. осіб до 1 мільйона у країнах Європи становила 11 %. Кількість таких агломерацій зафіксовано у 1950 році 46 одиниць та очікується збільшення кількості у 2030 та 2035 роках – 94 та 96 одиниць відповідно, що на 50 агломерацій більше порівняно з аналогічним показником 1950 року.

Щодо агломерацій, чисельність яких від 300 000 до 500 000 осіб, то в 1950 році таких агломерацій у країнах Європи налічувалося 57 одиниць, а у 2035 році прогнозується зростання цього показника на 59 одиниць та, відповідно, складатиме 116 агломерацій. Чисельність населення у агломераціях розміром від 300 000 до 500 000 осіб у країнах Європи становила у 1950 році 22 064 тис. осіб, у 1970 році, 1990 та 2010 роках показник зріс до рівня 33 013, 44 317 та 44 184 тис. осіб відповідно. Прогнозується, що у 2035 році чисельність населення у агломераціях Європи розміром від 300 000 до 500 000 осіб складатиме 43 596 тис. осіб, тобто 8 % у загальній структурі міського населення. Таким чином, очікується що чисельність населення у агломераціях Європи розміром від 300 000 до 500 000 осіб за 1950–2035 роки зросте на 21 531 тис. осіб. У свою чергу у агломераціях Європи з чисельністю до 300 000 осіб, за досліджуваний період, очікується збільшення чисельності жителів, зокрема з 176 071 тис. осіб у 1950 році до рівня 323 372 тис. осіб у 2035 році відповідно, тобто на 147 301 тис. осіб за досліджуваний період.

Частка міського населення у таких агломераціях, як очікується, буде мати тенденцію до зменшення, зокрема на 6 пунктів структури з 1950 по 2035 рік, а саме з 62 до 56 % відповідно. З метою вивчення розвитку урбанізованих територій в Україні як частини регіону Європа, а саме Східної Європи, доцільно розглянути тенденції розвитку агломерацій у країнах Східної Європи. До країн Східної Європи належать такі країни: Білорусь, Болгарія, Чехія, Угорщина, Польща, Молдова, Румунія, росія, Словаччина та Україна.

Таблиця 6

Показники динаміки розвитку агломерацій у Європі за період 1950–2035 років

Розмір населеного пункту	Показник	Міське населення (тис.), кількість міст і відсоток міського населення, класифіковане за класом розміру міського поселення						Динаміка зміни показників
		1950	1970	1990	2010	2030	2035	
10 мільйонів і більше	Кількість агломерацій, од.	0	0	0	2	3	3	+3
10 мільйонів і більше	Відсоток міського населення, %	0	0	0	4	6	6	+6
10 мільйонів і більше	Чисельність населення, тис. осіб	0	0	0	21 921	34 734	35 444	+35 444
від 5 до 10 мільйонів	Кількість агломерацій, од.	3	3	3	2	3	3	0
від 5 до 10 мільйонів	Відсоток міського населення, %	7	5	5	3	3	3	-4
від 5 до 10 мільйонів	Чисельність населення, тис. осіб	20 000	22 824	25 111	13 832	18 349	18 487	-1 514
від 1 до 5 мільйонів	Кількість агломерацій, од.	20	33	46	50	55	56	+36
від 1 до 5 мільйонів	Відсоток міського населення, %	13	15	17	17	16	17	+4
від 1 до 5 мільйонів	Чисельність населення, тис. осіб	35 628	61 994	84 563	88 963	94 139	96 502	+60 873
від 500 000 до 1 мільйона	Кількість агломерацій, од.	46	67	78	89	94	96	+50
від 500 000 до 1 мільйона	Відсоток міського населення, %	11	11	10	11	11	11	0
від 500 000 до 1 мільйона	Чисельність населення, тис. осіб	30 322	47 010	52 987	58 072	61 700	62 883	+32 561
від 300 000 до 500 000	Кількість агломерацій, од.	57	87	116	112	115	116	+59
від 300 000 до 500 000	Відсоток міського населення, %	8	8	9	8	8	8	0
від 300 000 до 500 000	Чисельність населення, тис. осіб	22 064	33 013	44 317	41 184	43 418	43 596	+21 531
менше за 300 000	Відсоток міського населення, %	62	60	59	58	56	56	- 6
менше за 300 000	Чисельність населення, тис. осіб	176 071	250 176	297 688	313 700	320 550	323 372	+147 301

Джерело: розраховано на основі [1]

Щодо динаміки розвитку агломерацій у країнах Східної Європи за період 1950–2035 років показники наведено у таблиці 7.

Отже, у країнах Східної Європи агломерацій з чисельністю 10 мільйонів і більше до 2010 року не спостерігалось, однак у 2010 році зафіксовано 1 агломерацію, чисельність якої становила 11 461 тис. осіб. Це агломерація росії москва. Очікується, що чисельність цієї агломерації зросте до рівня 12 796 тис. осіб у 2030 році та 12 823 тис. осіб у 2035 році відповідно.

У свою чергу кількість агломерацій у Східній Європі розміром від 5 до 10 мільйонів за період 1950–2050 років, було зафіксовано на рівні 1. Чисельність зазначеної агломерації не суттєво збільшувалася за досліджуваний період на 286 тис. осіб з 5 356 тис. осіб у 1950 році до рівня 8 987 тис. осіб у 2010 році (це за досліджуваний період максимальна чисельність) та очікуваний показник 2035 року на рівні 5 643 тис. осіб відповідно.

Щодо агломерацій Східної Європи з розміром від 1 до 5 мільйонів за вказаний період було зафіксовано найвищі тенденції зростання, зокрема на 20 одиниць, з кількості 2 агломерації з чисельністю 4 521 тис. осіб у 1950 році до очікуваного рівня у 2035 році 22 агломерації з загальною чисельністю 31 575 тис. осіб відповідно. Частка населення, яке проживає у агломераціях Східної Європи, розміром від 1 до 5 мільйонів, у 1950 році складає 5 %, а до 2035 року цей показник, як прогнозується, збільшиться до рівня 16 %, тобто за період 1950–2035 років показник зросте на 10 пунктів структури.

Найбільша кількість агломерацій у Східній Європі – це агломерації розміром від 500 000 до 1 мільйона жителів. У 1950 році таких агломерацій було 16 одиниць, у сукупності там проживало 10 600 тис. осіб. У свою чергу до 2010 року чисельність агломерацій Східної Європи (розміром від 500 000 до 1 мільйона) мала тенденцію до зростання, а саме у 1970 році показник становив 17 084 тис. осіб, у 1990 та 2010 роках – 19 844 та 22 707 тис. осіб відповідно. Очікується на позитивні тенденції зростання показника у майбутньому, зокрема до 2035 року у агломераціях Східної Європи (розміром від 500 000 до 1 мільйона), прогнозується що проживатиме 21 873 тис. осіб, тобто 11 % міського населення.

Щодо агломерацій, чисельність яких від 300 000 до 500 000 осіб, то в 1950 році таких агломерацій у країнах Східної Європи налічувалося 16 одиниць з 57 аналогічних агломерацій Європи, а у 2035 році прогнозується зростання даного показника на 34 одиниці та складатиме 50 одиниць у Східній Європі з 116 таких агломерацій загалом по Європі. Чисельність населення у агломераціях Східної Європи розміром від 300 000 до 500 000 становила у 1950 році 6 052 тис. осіб, у 1970 році, 1990 та 2010 роках показник зріс до рівня 12 967, 22 209 та 18855 тис. осіб відповідно. Прогнозується, що у 2035 році чисельність населення у агломераціях Східної Європи розміром від 300 000 до 500 000 осіб складатиме 19 024 тис. осіб, тобто 9 % у загальній структурі міського населення. Таким чином, очікується, що чисельність населення у агломераціях Східної Європи розміром від 300 000 до 500 000 осіб за 1950–2035 рр. зросте на 12 971 тис. осіб.

У свою чергу у агломераціях Східної Європи з чисельністю до 300 000 осіб за досліджуваний період 1950–2035 років очікується збільшення чисельності жителів, зокрема з 60 980 тис. осіб у 1950 році до прогнозованого рівня 112 349 тис. жителів у 2035 році відповідно, тобто на 51 369 тис. осіб за досліджуваний період. Частка міського населення у таких агломераціях, як очікується, буде мати тенденцію до зменшення, зокрема, на 14 пунктів структури з 1950 по 2035 рік, а саме з 70 до 55 % відповідно. Показники динаміки розвитку агломерацій в Україні за період 1950–2035 років подано у таблиці 8.

Щодо показників динаміки розвитку урбанізованих територій в Україні, то доцільно зауважити, що тенденції в Україні аналогічні тенденціям в Східній Європі, зокрема щодо чисельних агломерацій, а саме розміром 10 мільйонів і більше жителів та від 5 до 10 мільйонів жителів. Такого розміру агломерацій в Україні не зафіксовано за досліджуваний період 1950–2035 років.

Щодо агломерацій, розмір яких складає від 1 до 5 мільйонів жителів, варто зазначити, що в Україні їх кількість та чисельність зростає за аналізований період, зокрема у 1970 році таких агломерацій налічувалося 2 одиниці із загальною чисельністю 2 888 тис. осіб, а у 1990 році їх кількість збільшилася до 5 одиниць із загальною чисельністю 7 511 тис. осіб. Починаючи з 1990 року кількість таких агломерацій та їх чисельність скорочується до 4 одиниць із загальною чисельністю 6 266 тис. осіб у 2010 році, а очікуваний показник становитиме 3 агломерації з загальною чисельністю 5 389 тис. осіб. Доцільно зауважити, що частка населення, що проживає у агломераціях, розміром від 1 до 5 мільйонів жителів, становила у 1970 році 11 %, а у 2035 році, очікується, сягне рівня 18 % від загальної кількості міського населення. Це свідчить про те, що в Україні прослідковується розвиток процесів урбанізації, а їх коливання пов'язані із демографічними показниками скорочення населення.

Показники динаміки розвитку агломерацій у країнах Східної Європи за період 1950–2035 років

Розмір населеного пункту	Показник	Міське населення (тис.), кількість міст і відсоток міського населення, класифіковане за класом розміру міського поселення						Динаміка зміни показників
		1950	1970	1990	2010	2030	2035	
10 мільйонів і більше	Кількість агломерацій, од.	0	0	0	1	1	1	+1
10 мільйонів і більше	Відсоток міського населення, %	0	0	0	6	6	6	+6
10 мільйонів і більше	Чисельність населення, тис. осіб	0	0	0	11 461	12 796	12 823	+12 823
від 5 до 10 мільйонів	Кількість агломерацій, од.	1	1	1	0	1	1	0
від 5 до 10 мільйонів	Відсоток міського населення, %	6	5	4	0	3	3	-3
від 5 до 10 мільйонів	Чисельність населення, тис. осіб	5 356	7 106	8 987	0	5 630	5 643	+286
від 1 до 5 мільйонів	Кількість агломерацій, од.	2	11	22	21	22	22	+20
від 1 до 5 мільйонів	Відсоток міського населення, %	5	11	16	16	16	16	+10
від 1 до 5 мільйонів	Чисельність населення, тис. осіб	4 521	17 023	34 177	32 595	31 554	31 575	+27 055
від 500 000 до 1 мільйона	Кількість агломерацій, од.	16	23	30	35	34	34	+18
від 500 000 до 1 мільйона	Відсоток міського населення, %	12	11	9	11	11	11	-1
від 500 000 до 1 мільйона	Чисельність населення, тис. осіб	10 600	17 084	19 844	22 707	21 944	21 873	+11 273
від 300 000 до 500 000	Кількість агломерацій, од.	16	34	59	52	50	50	+34
від 300 000 до 500 000	Відсоток міського населення, %	7	8	11	9	9	9	+2
від 300 000 до 500 000	Чисельність населення, тис. осіб	6 052	12 967	22 209	18 855	19 031	19 024	+12 971
менше за 300 000	Відсоток міського населення, %	70	65	60	58	55	55	-14
менше за 300 000	Чисельність населення, тис. осіб	60 980	102 195	125 446	117 301	112 317	112 349	+51 369

Джерело: розраховано на основі [1]

Таблиця 8

Показники динаміки розвитку агломерацій в Україні за період 1950–2035 років

Розмір населеного пункту	Показник	Міське населення (тис.), кількість міст і відсоток міського населення, класифіковане за класом розміру міського поселення						Динаміка зміни показників
		1950	1970	1990	2010	2030	2035	
10 мільйонів і більше	Кількість агломерацій, од.	0	0	0	0	0	0	0
10 мільйонів і більше	Відсоток міського населення, %	0	0	0	0	0	0	0
10 мільйонів і більше	Чисельність населення, тис. осіб	0	0	0	0	0	0	0
від 5 до 10 мільйонів	Кількість агломерацій, од.	0	0	0	0	0	0	0
від 5 до 10 мільйонів	Відсоток міського населення, %	0	0	0	0	0	0	0
від 5 до 10 мільйонів	Чисельність населення, тис. осіб	0	0	0	0	0	0	0
від 1 до 5 мільйонів	Кількість агломерацій, од.	0	2	5	4	3	3	+3
від 1 до 5 мільйонів	Відсоток міського населення, %	0	11	22	20	18	18	+18
від 1 до 5 мільйонів	Чисельність населення, тис. осіб	0	2 888	7 511	6 266	5 413	5 389	+5 389
від 500 000 до 1 мільйона	Кількість агломерацій, од.	5	6	5	5	5	5	0
від 500 000 до 1 мільйона	Відсоток міського населення, %	24	17	10	12	13	12	-12
від 500 000 до 1 мільйона	Чисельність населення, тис. осіб	3 227	4 456	3 376	3 643	3 740	3 647	+420
від 300 000 до 500 000	Кількість агломерацій, од.	3	5	8	8	7	7	+4
від 300 000 до 500 000	Відсоток міського населення, %	8	7	9	9	9	9	+1
від 300 000 до 500 000	Чисельність населення, тис. осіб	1 024	1 924	2 986	2 939	2 683	2 638	+1 614
менше за 300 000	Відсоток міського населення, %	68	64	60	59	60	60	-8
менше за 300 000	Чисельність населення, тис. осіб	8 990	16 549	20 483	18 563	17 700	17 526	+8 536

Джерело: розраховано на основі [1]

Щодо агломерацій України, розмір яких від 500 000 тис. осіб до 1 мільйона, за досліджуваний період їх кількість не змінилася та становить 5 одиниць. У свою чергу змінилася чисельність населення у таких агломераціях з 1950 року до 2035 року на 420 тис. жителів. Частка населення, що проживає у таких агломераціях, як очікується, зменшиться з 1950 року з рівня 24 до 12 % у 2035 році.

Найбільший приріст серед агломерацій України очікується у агломераціях, розмір яких становить від 300 000 до 500 000 жителів, за період 1950–2035 років. За досліджуваний період кількість таких агломерацій зростає з 3 одиниць у 1950 році до 7 одиниць у 2035 році. Частка населення, що проживає у таких агломераціях, також зростає, а саме на 1 п. с. з 8 % у 1950 році до 9 % у 2035 році. Загальна чисельність жителів у агломераціях України, розміром від 300 000 до 500 000 осіб, прогнозується збільшиться на 1 614 тис. осіб, тобто з рівня 1 024 тис. осіб у 1950 році до прогнозованого рівня 2030 та 2035 років – 2 683 та 2 638 тис. осіб відповідно. Найбільший абсолютний приріст чисельності населення серед агломерацій України, за досліджуваний період, зафіксовано у агломераціях, розміром до 300 000 осіб. Зокрема, чисельність населення у таких агломераціях, у 1950 році, становила 8990 тис. осіб, у 1970 році даний показник збільшився до рівня 16549 тис. осіб, у 1990 та 2010 роках становив 20483 тис. осіб та 18563 тис. осіб відповідно. Прогнозується, що чисельність населення в агломераціях, розміром до 300 000 осіб у 2030 та 2035 роках становитиме 17 700 тис. осіб та 17 526 тис. осіб відповідно, що на 8 536 тис. осіб більше, ніж у 1950 році. Більша частина міського населення України, а саме 60 %, буде проживати саме в агломераціях розміром до 300 000 жителів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, у процесі визначення та оцінки тенденцій розвитку урбанізованих територій в Україні та світі за період 1950–2035 років було вивчено національні підходи країн щодо класифікації території та критеріїв поділу територій на міську та сільську. Щодо оцінки динаміки розвитку урбанізованих територій, проаналізовано чисельність населення найбільших агломерацій світу за період 1950–2035 років та динаміку зміни чисельності населення у найбільших агломераціях України за цей період, а також показники динаміки розвитку агломерацій у світі, Європі, Східній Європі та в Україні за період 1950–2035 років. Проведений аналіз дозволяє визначити зазначені далі тенденції.

По-перше, урбанізовані території та агломерації у загальносвітовому масштабі збільшуватимуться, а також зростатиме їх чисельність. По-друге, порівнюючи показники 1950 років та прогнозовані 2035 року, важливо констатувати, що найбільші агломерації світу розташовуватимуться не в Європі, а здебільшого в країнах Азії – Індії, Китаї, Японії, Бангладеш, Індонезії. По-третє, для країн Східної Європи притаманні тенденції нечисельних агломерацій, зокрема розміром від 1 до 5 мільйонів жителів. Аналогічна тенденція прослідковується в Україні. По-четверте, в Україні очікується, що більша частина міського населення, зокрема 60 %, проживатиме в агломераціях розміром до 300 000 жителів.

Список використаної літератури:

1. World Urbanization Prospects: The 2018 Revision / Department of Economic and Social Affairs United Nations. – New York. – 2019 [Electronic resource]. – Access mode : <https://population.un.org/wup/Publications/Files/WUP2018-Report.pdf>.
2. Удосконалення інструментарію підтримки інноваційних енергозберігаючих технологій у сфері житлово-комунального господарства України / Л.В. Антонова, А.В. Антонов, Я.Ю. Орленко, О.П. Плеханова // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2018. – № 12. DOI: 10.32702/2307-2156-2018.12.5.
3. Бондаренко О.Г. Класифікація кризових ситуацій на урбанізованій території, які загрожують державній безпеці / О.Г. Бондаренко // Наукові інновації та передові технології. – 2022. – № 11 (13). – С. 23–31.
4. Грицишен Д.О. Державна політика в сфері запобігання та протидії економічній злочинності : монографія / Д.О. Грицишен. – Житомир : Вид. О.О. Євенок, 2020. – 384 с.
5. Драган І.О. Державне управління розвитком житлово-комунального господарства й принципи його реформування / І.О. Драган // Економіка та держава. – 2009. – № 4. – С. 87–90 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2009_4_27.
6. Копанчук В.О. Правові засади забезпечення громадської безпеки України / В.О. Копанчук // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2020. – № 5. DOI: 10.32702/2307-2156-2020.5.51.
7. Ортіна Г.В. Стратегічнк планування на основі принципу наступності забезпечення регіональної безпеки / Г.В. Ортіна // Держава та регіони. Сер. : Економіка та підприємництво. – 2020. – № 2 (113). – С. 66–69. DOI: 10.32840/1814-1161/2020-2-11.
8. Свірко С.В. Механізми державного управління бюджетною безпекою : монографія / С.В. Свірко. – Житомир : Видавничий дім Бук-Друк. – 2021. – 436 с.
9. Войціцька К.М. Публічне управління економічним розвитком урбанізованих територій : дис. ... доктора філософії : 281 Публічне управління та адміністрування / К.М. Войціцька. – Житомир : Державний університет «Житомирська політехніка», 2023. – 296 с.

References:

1. Department of Economic and Social Affairs United Nations (2019), *World Urbanization Prospects: The 2018 Revision*, New York, [Online], available at: <https://population.un.org/wup/Publications/Files/WUP2018-Report.pdf>

2. Antonova, L.V., Antonov, A.V., Orlenko, Ya.Iu. and Plekhanova, O.P. (2018), «Udoskonalennia instrumentariiu pidtrymky innovatsiinykh enerhozberhaiuchykh tekhnolohii u sferi zhytlovo-komunalnoho hospodarstva Ukrainy», *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, No. 12, doi: 10.32702/2307-2156-2018.12.5.
3. Bondarenko, O.H. (2022), «Klasyfikatsiia kryzovykh situatsii na urbanizovanii terytorii, yaki zahrozhuut derzhavni bezpetsi», *Naukovi innovatsii taпередovi tekhnolohii*, No. 11 (13), pp. 23–31.
4. Hrytsyshen, D.O. (2020), *Derzhavna polityka v sferi zapobihannia ta protydii ekonomichnii zlochynnosti, monohrafiia*, Vyd. O.O. Yevenok, Zhytomyr, 384 p.
5. Drahan, I.O. (2009), «Derzhavne upravlinnia rozvytkom zhytlovo-komunalnoho hospodarstva y pryntsy py yoho reformuvannia», *Ekonomika ta derzhava*, No. 4, pp. 87–90, [Online], available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2009_4_27
6. Kopanchuk, V.O. (2020), «Pravovi zasady zabezpechennia hromadskoi bezpeky Ukrainy», *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, No. 5, doi: 10.32702/2307-2156-2020.5.51.
7. Ortina, H.V. (2020), «Stratehichn planuvannia na osnovi pryntsy py nastupnosti zabezpechennia rehionalnoi bezpeky», *Derzhava ta rehiony*. Ser. *Ekonomika ta pidpriemnytstvo*, No. 2 (113), pp. 66–69, doi: 10.32840/1814-1161/2020-2-11.
8. Svirko, S.V. (2021), *Mekhanizmy derzhavnoho upravlinnia biudzhetnoiu bezpekoiu*, monohrafiia, Vydavnychiy dim Buk-Druk, Zhytomyr, 436 p.
9. Voitsitska, K.M. (2023), *Publichne upravlinnia ekonomichnym rozvytkom urbanizovanykh terytorii*, DSc Thesiss of dissertation, 281 Publichne upravlinnia ta administruvannia, Derzhavnyi universytet «Zhytomyrska politekhnika», Zhytomyr, 296 p.

Сергієнко Лариса Василівна – доктор наук з державного управління, доцент, декан факультету національної безпеки, права та міжнародних відносин Державного університету «Житомирська політехніка».
<https://orcid.org/0000-0003-3815-6062>.

Наукові інтереси:

- державна політика забезпечення безпеки урбанізованих територій.

Захаров Дмитро Миколайович – доктор філософії, доцент кафедри інформаційних систем в управлінні та обліку Державного університету «Житомирська політехніка».

<https://orcid.org/0000-0003-3423-0093>.

Наукові інтереси:

- обліково-аналітичне забезпечення управління соціальним капіталом підприємства;
- обліково-аналітична система трансфертного ціноутворення.

Новосолов Іван Володимирович – аспірант 3 курсу спеціальності «Публічне управління та адміністрування» кафедри національної безпеки, публічного управління та адміністрування Державного університету «Житомирська політехніка».

<https://orcid.org/0000-0001-6613-7059>.

Наукові інтереси:

- публічне управління в умовах урбанізації;
- публічне управління та адміністрування в забезпеченні розвитку мережевого урбанізму.

Sergienko L.V., Zakharov D.M., Novosolov I.V.

Development of urbanized areas in Ukraine and the world for the period 1950–2035

In all countries of the world, regardless of their level of development, urbanization processes are inevitable. The challenges of urbanization cause the determination of the tasks before the public administration system to ensure effective management and scientifically based policy. Definition of tasks will make it possible to use the advantages of urbanization, minimize risks and use appropriate tools to ensure effective public management in ensuring sustainable development of urban areas, establishment and strengthening of ecological, economic, social, and humanitarian ties between urban and rural areas as an element of ensuring national security. The article establishes that today there is no single approach to defining «urban» territory in the world, because each country is based on its own approach to the classification of urban and rural areas. In the process of research, the national approaches of the countries regarding the classification of the territory and the criteria for the division of territories into urban and rural areas were studied. Regarding the assessment of the dynamics of the development of urban areas, the population of the world's largest agglomerations for the period 1950–2035 and the dynamics of population changes in the largest agglomerations of Ukraine for the period 1950–2035 were analyzed, as well as indicators of the dynamics of the development of agglomerations in the world, Europe, and Eastern Europe and in Ukraine for the period 1950–2035. The conducted analysis makes it possible to determine the following trends: 1) urbanized areas and agglomerations on a global scale will increase, and their number will increase; 2) comparing the indicators of 1950 and those predicted for 2035, it is important to state that the largest agglomerations of the world will not be located in Europe, but mostly in Asian countries – India, China, Japan, Bangladesh, Indonesia; 3) Eastern European countries are characterized by the tendency of small agglomerations, in particular, the size of which is from 1 to 5 million inhabitants, a similar trend is observed in Ukraine; 4) in Ukraine, it is expected that most of the urban population, in particular 60 %, will live in agglomerations of up to 300,000 inhabitants.

Keywords: state policy; urbanization; urbanized areas; agglomeration.

Стаття надійшла до редакції 14.07.2023.